

ДУБЕНСЬКІ ВОЗНЕСЕНСЬКИЙ, СПАСО- ПРЕОБРАЖЕНСЬКИЙ І ХРЕСТОВОЗДВИЖЕНСЬКИЙ МОНАСТИРІ (ДО СЕРЕДИНИ XVII СТ.)

Серед шістьох монастирів, власниками яких у XVI – першій половині XVII ст. були князі Острозькі, найвідомішим був Дерманський і, зрозуміло, саме він більше привертає до себе увагу дослідників. Історії дубенських обителей, фактично, присвячена лише стаття В. Переговського¹, бо М. Петров² у своїй розвідці обмежується перерахуванням окремих, дуже фрагментарних свідчень. Згадаємо також книжки І. Лозов'юка³, яку нам не вдалося віднайти для ознайомлення, і П. Савчука⁴, але це – науково-популярний нарис. Зазначимо, що окремі свідчення щодо дубенських монастирів можна знайти в дослідженнях О. Востокова, С. Голубєва, М. Довбищенка І. Мицька, О. Сендунського (див. далі). Отже, використовуючи напрацювання згаданих дослідників і віднайдені нами документальні свідчення, спробуємо відповісти на питання щодо часу заснування монастирів, обсяги їхнього землеволодіння, релігійний авторитет цих чернечих спільнот серед місцевого населення тощо.

Дубенський монастир Воздвиження Чесного Хреста, чоловічий

Розташований під містом на острові⁵. Ким і коли заснований – невідомо. Дослідник В. Переговський, беручи до уваги згадки в привілеях кн. Василя-Костянтина Острозького про пожертви монастирю від його предків, твердив, що обитель заснована якщо не в XIV, то принаймні в першій половині XV сторіччя⁶. Згадки про предків не персоніфіковані, але в кількох записах кн. Василь-Костянтин підтвердив надання, зроблені його батьком кн. Костянтином Івановичем († 1530 р.). Отже, в першій третині XVI ст. обитель уже напевно існувала. Олександр Востоков у своєму опису рукописів Румянцевського музею наводить запис у *Євангелії*: “се аз смиренный иермонах Арсение родом бывшии отцовски сын пана Волковыского Лукачов замыслих писати святое Евангелие [...] сию книгу писах безмезды за свое душевное спасение и за родители свои [...] почая и сврших в Дубне у монастыри у Чесного Креста за Костянтиновича князя Василя в лето Божиа рок по 3 тысяч”. Дослідник слушно зауважив відсутність певного “десятичного числа” в даті, але відзначив, що *Євангеліє* почали переписувати не раніше 1539 р. (тобто після смерті Іллі, брата Василя-Костянтина Острозького). В 1578 р. робота над книгою була вже завершена, бо в цьому році до неї вписали фундуш монастирю від Івана Копитка (див. “Пожертви вірних”). Правда, О. Востоков називає 1568 р., однак наведена ним дата запису – “АФЗИ” – свідчить саме про 1578 рік⁷. Таким чином, *Євангеліє* було переписане в обителі в зазначений проміжок часу, але точніше визначити рік ми не можемо. У ньому знаходимо ще кілька записів, пов'язаних з Дубенським Хрестовоздвиженським монастирем. Так, дізнаємося, що Арсеній відписав йому 14 книг, а всього в обителі їх тоді нараховувалося 35, до того ж він подарував чернечій спільноті церковне начиння. Беручи до уваги те, що нам відомі кілька пожертв від кн. Костянтина Івановича Острозького, а найдавніша,

зроблена його сином Василем-Костянтином, датована 1547 р., можна зробити висновок, що в середині XVI ст. цей монастир функціонував досить успішно (докладніше про згадані надання див. “Пожертви вірних”). Після цього впродовж майже чверті сторіччя ми не маємо свідчень про обитель і можемо хіба що твердити про її перебування під патронатом Василя-Костянтина Острозького. Однак за період з 1571 до 1607 р. маємо низку фундушних записів, якими цей князь покращив матеріальне становище монастиря та вирішив на користь ченців кілька конфліктів з дубенськими старостами і митниками. В результаті поділу маєтків у 1603 р. обитель перейшла під владу кн. Януша Васильовича Острозького, а після нього († 1620 р.) – до його спадкоємців кн. Заславських. Унійним монастир став, вірогідно, в 1626 р.⁸ при архимандриті Касіянові Саковичу і таким залишався до кінця досліджуваного періоду, що засвідчено в акті 1659 р., поданому козацькими послами на сейм⁹. Обитель безперервно існувала до середини XVII ст. (і значно пізніше), однак нам про неї відомо небагато (див. “Землеволодіння” і “Настоятелі”). Зазначимо, що на відміну від Дубенського Преображенського монастиря, в якому двічі запроваджували кіновію, аналогічні дії щодо Хрестовоздвиженської обители нам невідомі. Беручи до уваги запис 1636 р., в якому ігумен Герасим Кониський з його братом, дубенським протопопом Симеоном, названі “держачими” села Іванчиці, а монастир або монахи не згадані¹⁰, тобто настоятель володів маєтком як приватна особа, можна казати, що в цей час чернеча спільнота статутом “общого житія” не керувалася, принаймні *de facto*.

Землеволодіння

Село Вигнанка. У запису від 15 липня 1599 р., яким кн. Василь-Костянтин Острозький підтвердив монастирю всі його права і володіння, згадано цей маєток¹¹. Хоча після того до кінця досліджуваного періоду ми не віднайшли свідчень про належність Вигнанки обители, маємо підстави про це твердити, бо відомо, що село було монастирським у 1774 році¹². Тоді ж ченці володіли також корчмою “Wygnanską ze wszelkim zabudowaniem, ogrodem у sianozęcią, z wolnym szynkiem wszelkich trunkow”¹³, найраніше свідчення про яку маємо в 1599 р. (див. “Пожертви вірних”). Крім того, зі скарги волинського поборці Андрія Чаплича Шпановського на дубенського архимандрита Касіяна Саковича дізнаємося, що відповідач не заплатив 100 зол. “побору Єго Кор Мл чопового с корчем своих в Дубне от шинкованя в них вшелякого напою през арендаров” за 1635 рік¹⁴.

Згідно з тарифом подимного в 1629 р., у селі нараховувалося 38 димів¹⁵.

Маємо свідчення про повинності монастирських підданих, і хоча в записах не зазначено, з якого вони села, ймовірно, йдеться про вигнанських. Так, В. Пероговський наводить два листи кн. Владислава-Домініка Заславського, в першому з яких (від 21 лютого 1630 р.) князь писав, що монастирські піддані впродовж десяти років “волю выседали”, тобто, були звільнені кн. Янушем Васильовичем Острозьким від частини повинностей. Однак відсутність визначених обов’язків на користь монастиря призвела до непорозуміння з архимандритом, якого піддані звинувачували в намаганні збільшити існуючі повинності. На цей закид настоятель відповів, що він лише хотів зрівняти обов’язки підданих обох дубенських обителей. Князь його підтримав і наказав тим, хто володів ґрунтами, щотижня відпрацьовувати по три дні влітку і два взимку, а також платити три золоті на рік. “Пулдворищные” мали працювати щотижня два дні і щороку давати по півтора золоті, а на Великдень – курку і десять яєць. Крім того, повинні забезпечити по дві підводи для перевезень на відстань 20 миль. Другий

лист (від 19 жовтня 1640 р.) – це рішення Домініка Заславського у зв'язку зі скаргою монастирських підданих на ігумена Геннадія Жуховського, який, на думку позивачів, вимагав від них більших повинностей, ніж було визначено інвентарем. Князь визнав скаргу безпідставною і покарав підданих за “бунт” штрафом у п'ять яловиць. Зазначено, що, згідно з інвентарем від 4 серпня 1630 р., піддані обох дубенських монастирів мали однакові повинності. Правда, тепер “ру міаркі” давали на Великдень по дві курки і двадцять яєць¹⁶.

Село Волиця. У квітні 1649 р. Остафій П'ясецький скаржився на підданих з “села Волицы, до манастыра святого Крижа, державы его мл отца Жуковского, игумена того ж менованого манастыра Светого Крижа”, які в минулому, 1648 р., “под час ребелии козацкоє”, пограбували його майно, яке він, утікаючи до Польщі, привіз і залишив у Дубному¹⁷. Ймовірно, тут мовиться про дубенське передмістя Волицю, де обитель володіла певною кількістю підданих (див. “Дубенський монастир Преображення Господнього”).

Грунти. Відомо, що кн. Костянтин Іванович Острозький відписав монастирю поле, в 1582 р. його син Василь-Костянтин – чотири волоки міської (в Дубному) землі і п'ять городів, а в 1598 р. – два острови (Горбачин і Пантелемон) з сіножатями (див. “Пожертви вірних”).

Пожертви вірних

У двох фундушних записах кн. Василя-Костянтина Острозького згадані пожертви ченцям від його батька Костянтина Івановича († 1530 р.). Так, 9 червня 1547 р. перший з них підтвердив право монастиря на десятину жита і пшениці, “што отец наш небожчик с пашни озимое на Ивани [с. Иванне. – С. Г.] на манастыр Чесного Креста в Дубне надал”, а в привілеї від 4 червня 1582 р. йдеться про поле, “которое з давных часов” відписав ченцям кн. Костянтин Іванович¹⁸.

Ми вже згадували ієромонаха Арсенія, який між 1539 і 1578 рр. переписав у монастирі *Євангеліє*. Відомо, що він подарував його “вечно и непорушно Чесному Кресту у Дубне за своего живота за доброй памяти за свое отпущение грехов”. Загалом, Арсеній передав чернечій спільноті 14 книг, серед яких *Апостол*, два *Євангелія*, *Октоїх*, дві *Мінеї* (місячні) та *Службник* (“Студит”). Будучи вже ігуменом цієї обители, він відписав їй “крест сребрены позлотисты, Евангелие вдесть, серебром оправленное, и сосуд ченовый”. Маємо також свідчення про пожертву від людини, яка не була ні патроном монастиря, ні його ченцем. Так, Іван Іванович Копитко, мельник у селі Иванне, 27 грудня 1578 р. писав: “даю и призволяю и по мне будучим млынарем млина Иванских давати с того млина в каждыи рок к Божому нарожению на манастыр святого Честнаго и Животворящаго Креста в богоспасаемом граде Дубне две мацы жита, а третяя пшеници”¹⁹.

23 січня 1630 р. дубенський архимандрит Касіян Сакович заніс до актовї книги фундушні записи кн. Василя-Костянтина Острозького. Збереглися не всі аркуші, тому загальна кількість привілеїв нам невідома, ті ж, які дійшли до нас, подаємо в хронологічній послідовності. Так, 9 червня 1547 р. князь підтвердив право обители на десятину збіжжя “з Ивана и з Вознесец” [с. Знесење. – С. Г.], надану ще його батьком. Мабуть, з часом у монастиря виникли проблеми з її отриманням, бо записом від 26 квітня 1578 р. кн. Василь-Костянтин ще раз підтвердив право ченців на цю десятину і, крім того, відзначав, що “с которого мыта нашего дубенского соляного мытники наши в каждый [рік? – С. Г.] од на тож манастыр Чесного Креста по пяти тысяч соли давали и тепер абы давали”. 4 червня 1582 р. до поля, яке відписав монастирю ще Костянтин Іванович

Острозький, додані чотири волоки “земли месцкое” [в Дубному. – С. Г.] і п’ять городів²⁰. Записом від 20 квітня 1583 р. князь дозволив для власних монастирських потреб молоти в дубенських млинах “вшелякоє збоже и солоды без мирки и без черги”. 30 травня 1601 р. кн. Василь-Костянтин наказав дубенському старості повернути монастирю Горбачин острів²¹. Останній відомий нам запис датовано 27 червня 1607 р., яким дубенському старості заборонялося примушувати монастирських підданих “до работ незвыклых замковых”²². Завдяки В. Переговському, який використав у своїй роботі опис фундушних записів кн. Василя-Костянтина Острозького, зроблений у 1721 р., знаємо їхній зміст. Подамо тут ті свідчення, які відсутні в згаданій актовій книзі. Так, 30 березня 1571 р. князь підтвердив надане раніше право обителі ловити рибу в ставу села Іванне і призначив для цього рибалку²³. 10 жовтня 1596 р. підтверджено право ченців користуватися дубенськими млинами, а 1598 р. був для монастиря “урожайним”: 11 березня йому надані два острови (Горбачин та “Панталемон и Климент”) у дубенських ставах, 20 травня дозволили брати дерево “на будынок и на оправу монастырскую, так на опал и до бровару на курене горелки и варене пива”, а дещо пізніше князь наказав щороку давати обителі відро меду. В наступному, 1599 р. у зв’язку зі скаргою ігумена 13 квітня дубенським митникам заборонено “чинити вступ и переказу” у вигнанську монастирську корчму, а 15 липня чернечій спільноті підтверджені всі попередні надання, тобто село Вигнанку, 18,5 волок міські (в Дубно) землі, ґрунт (“кут”) за князівським садом, десятину збіжжя з полів сіл Іванне та Знесенне, щорічні 5000 солі від дубенських митників, острова Горбачин та Панталеймон-Климент з сіножатями, право користуватися дубенськими млинами, брати дерево в лісі і щорічно отримувати відро меду. 2 травня 1600 р. князь дозволив у будь-який час ловити рибу “тригубицей” у дубенських ставах, навіть під час спуску води, а 25 вересня 1607 р. вирішив на користь ченців їхню суперечку з дубенським міщанином Харком Григоровичем щодо права на володіння Матишевським городом у “куту” за князівським садом (ігумен вважав, що спірний ґрунт перебуває в монастирських володіннях, а Харко твердив, що купив його)²⁴. Відзначимо ще кілька свідчень. Так, О. Сендульський, посилаючись на “Архив Почаевской Лавры”, зазначав, що в 1599 р. кн. Василь-Костянтин Острозький відписав обителі острови Горбачин, Чесного Хреста з полями, городами та інші біля Горбачинських боліт і річки Іванівської, на яких розташоване село Вигнанка²⁵. У сумарії XVIII ст. під 1602 р. міститься згадка про дозвіл від кн. В.-К. Острозького ловити рибу в обох дубенських ставах, для чого призначався спеціальний рибалка, звільнений від замкових робіт (відзначимо, що в протестації 1739 р. дубенського настоятеля йдеться про “rybaka własnego klasztornego”²⁶).

Таким чином, усі відомі нам пожертви (всього 12, з яких у чотирьох випадках надана нерухомість) зроблені двома патронами монастиря, його ченцем (пізніше став ігуменом) і мельником у неподалік розташованому селі. Зауважимо, що ми не враховували підтвердження кн. Василем-Костянтином уже зроблених пожертв і вирішення ним на користь ченців майнових конфліктів з різними особами.

Чудотворні ікони

М. Довбищенко, посилаючися на “Словник Чудотворних Ікон”, твердить, що “є підстави припускати існування в першій половині такої ікони в Дубенському Хрестовоздвиженському монастирі”²⁷, але зазначає, що “конкретних відомостей про чудеса, пов’язані з нею, та про їх культ ми поки що не маємо”²⁸.

Книгописання

У 40 – 60-х рр. XVI ст. (точніше невідомо) ієромонахом Арсенієм у монастирі переписане *Євангеліє*²⁹, а в 1604 р. ігуменом Віталієм – “Диоптра”, в якій зазначено: “и словенски многогрешным Виталием игуменом честного креста в Дубне, в наставление и утешение православным христианом чернилом ново изображено. Лета от откупления мира 7112”. У друкованому екземплярі читаємо: “Диоптра сиреч Зерцало, албо изображение известное Живота члчкаго [“человеческого”. – С. Г.] в мире о многих святых Божественных писани и оческих догмат составлена. На словенский язык вечное памяти, годным отцем Виталием, игуменом в Дубне преложена и написана”³⁰.

Настоятелі

Арсеній Волковський (ієромонах): якийсь час був ченцем, потім ігуменом у період, починаючи приблизно з 1540 р. і закінчуючи 1560-ми роками³¹.

Макарій: згадується 30 березня 1571 року³².

Василій: найдавніше свідчення маємо від 4 червня 1582 р.³³, останнє – 20 квітня 1583 року³⁴.

Йов Желізо: ми не віднайшли документальних свідчень про цього дубенського ігумена, але така інформація є в його “Житті”, на жаль, як зазначає І. Мицько, “не позбавленому хронологічних неточностей”. Згідно з ним, Йов народився близько 1551 р., у віці 20 років був пострижений у ченці в Угорницькому монастирі, після чого на прохання кн. Василя-Костянтина Острозького приїхав до Дубенської Хрестовоздвиженської обителі, де “на острові Дубенском живуще”, незабаром став її настоятелем. Загалом тут Йов провів більше 20 років, після чого перейшов до Почаївського монастиря³⁵. Щодо часу його перебування в Дубенській обителі, думки дослідників розходяться. Микола Петров відзначав, що кн. В.-К. Острозький запросив його в 70-х рр. XVI сторіччя³⁶. З ним погоджувався В. Любашенко, який твердить, що “Книга блаженного Йова Железо” написана в 70 – 80-х рр. XVI ст. у період перебування Йова у Дубенському Хрестовоздвиженському монастирі та видана в 1884 р. у Почаєві під назвою “Пчела Почаевская”³⁷. Однак В. Левицький вважав, що ігуменом Почаївської обителі Йов Желізо став близько 1622 р.³⁸ і, таким чином, навіть якщо він деякий час був у ній простим ченцем, то все одно його прихід сюди мав статися до 1615 р., отже, до Дубенського монастиря він перейшов наприкінці 80-х рр. XVI ст. або й пізніше. Відзначимо, що всі подібні спроби визначити дати певних подій у житті Йова Желізо, спираючись на інформацію з його “Життя”, є вельми умовними. Що ж до відомих нам свідчень про дубенських хрестовоздвиженських настоятелів, то період між 1583 (ігумен Василій) і 1598 (ігумен Гліб) роками залишається “порожнім”. Можливо, саме в цей час настоятелем і був Йов, який після заснування Почаївської обителі в 1597 р. відразу перейшов до неї.

Гліб: дослідник І. Мицько зазначає, що 13 березня 1598 р. кн. Василь-Костянтин Острозький “призначив керувати” монастирем свого службника Гліба³⁹. В. Пероговський у статті згадував запис князя від 11 березня 1598 р. про передання обителі службникові Глібу, “в справах церковных ведомого и умеетного”, правда, зазначено, що “по животе теперешнего гумена старого взяти в держане свое монастыр мает, а поки он еще жив, tedy рушати его оттоле не мает, аж хйба жебы доброволне ему сам уступити мел”. У наведених цим дослідником привілеях кн. В.-К. Острозького бачимо ігумена Гліба в 1599 р. (під 13 квітня і 15 липня)⁴⁰, а в запису від 6 червня 1600 р. його вже згадано як померлого⁴¹. Однак Ігор Мицько, посилаючись на документальне

свідчення, писав, що Гліб був світською людиною: в 1601р. “в справах монастиря мав “припильнувати служебник наш [К.-В. Острозького. – І. М./Гліб”⁴².

Василій: згадується 29 травня 1602 року⁴³.

Віталій (ієродиякон): згідно з привілеєм від 6 липня 1603 р., після “добровольного уступеня” монастиря Олександром Путятицьким, служебником Василя-Костянтина Острозького, цей князь передав обитель ігуменові Віталію⁴⁴. Документ наводить В. Переговський⁴⁵, але під помилковою датою 6 червня 1600 року. Отже, в 1602 р. кн. Острозький передав монастир у посесію О. Путятицькому, за умови, що той після смерті тодішнього ігумена Василя (чий життєвий шлях, вірогідно, добігав свого кінця) прийме чернечий постриг і займе місце настоятеля. Однак чи то Путятицький відмовився, чи то В.-К. Острозький передумав, але в 1603 р. князь передав монастир Віталію. Цей ігумен згадується в 1604 р. (див. “Книгописання”), останнє свідчення датоване 1607 роком⁴⁶. І. Мицько наводить такі роки настоятельства о. Віталія: з 6 липня 1603 р. і принаймні до 21 вересня 1607 року⁴⁷.

Йоан: під 23 травня 1616 р. згадується “отец Йоан, игумен чеснохрестский дубенский”, який був духівником Андрія Сурминовича⁴⁸.

Кирило Ставровецкий (уніат): став ігуменом згідно з привілеєм кн. Олександра Заславського від 16 жовтня 1629 року⁴⁹.

Герасим Кониський (уніат): найдавніше свідчення про нього, як “игумена чеснохрестского дубенского”, маємо від 26 липня 1635 р.⁵⁰, останнє – в 1636 р. (згадується 23 січня, 26 червня, 16 серпня і 1 жовтня)⁵¹.

Геннадій Жуховський (уніат): кн. Владислав-Домінік Заславський у листі від 31 липня 1639 р. до київського унійного митрополита Рафаїла Корсака писав: “вакует теперь монастырь святого Креста, на Иванском пруде, под городом Дубном, на который хотя и дана была мною презента некому Еразму Коницкому, но как пред судом Вашим оказалось, что он, при других excessach своих подозревается в схизме”, князь просив митрополита висвятити настоятелем Геннадія Жуховського⁵². Через два тижні (15 серпня) митрополичий намісник, луцький і острозький екзарх, самбірський унійний владики Павло Овлучимський затвердив Геннадія настоятелем⁵³. Останнє відоме нам свідчення про цього ігумена датоване 10 жовтня 1649 року⁵⁴.

Ченці

Курцевич: у запису від 6 жовтня 1618 р. згадується як чернець Дубенського монастиря, але не зазначено, якого саме⁵⁵.

Гедеон Заплатинський (намісник): у 1618 р. згадується як “наместник дубенский”, але незрозуміло, якої обителі⁵⁶.

Макарій: маємо свідчення під 4 вересня 1623 року⁵⁷.

Китрійан: згадується 4 жовтня 1623 року⁵⁸.

Олексій Івашковський (намісник): під 15 липня 1626 р. згадується “отец Алексий Ивашковский, наместник монастыря дубенского”⁵⁹, правда, неясно якого саме монастиря.

Отже, найдавніше документальне свідчення про монастир маємо під 1547 р., хоча в 1530 р. він уже існував. В унії обитель, вірогідно, з 1626 р. (не пізніше 1628 р.), залишаючись “у з’єднанні з Апостольською Столицею” до кінця досліджуваного періоду.

Дубенський монастир Вознесіння Господнього, жіночий

Розташований на острові одного з дубенських ставів. Заснований у 1592 р. кн. Василем-Костянтином Острозьким, який 8 квітня відписав для цього “в месте моем Дубни, под самым местом, на стави остров увесь, называемый Дубовец”⁶⁰. У привілеї князя від 18 грудня цього ж року на запровадження кіновії (спільної форми чернечого життя) в Дубенському Спасо-Преображенському монастирі зазначено, що до нього “придали есмо увесь грунт Дубовец против того ж монастыра на житие мнишок и монастыр для них збудовати есмо казали”, а до того часу черницями, які захочуть “пустыньствовати”, дозволялося заснувати скит в Обгонському лісі. Отже, наприкінці 1592 р. жіноча обитель ще не існувала, а почала функціонувати дещо пізніше, правда, невідомо, коли саме, ймовірно, невдовзі. Була побудована на згаданому острові, тому в документах писали “do monastera dziewiczego Dubienskiego na Dubowcu”⁶¹. У згаданому привілеї відзначено також, що преображенський ігумен Василій та його наступники повинні “водлуг порядку и закону общого жития тыми манаытрьми светым Спасо, Дубовецким скитом строити, о них промышляти, всими доволсты осмотряти” (див. “Дубенський монастир Преображення Господнього”). Таким чином, у Вознесенській обителі з самого початку була запроваджена (в усякому разі, *de jure*) кіновія, а чернеча спільнота перебувала під церковною владою настоятелів Преображенського монастиря. В 1603 р. на прохання черниць кн. Василь-Костянтин Острозький доручив ігумену призначати ченця для виконання обов’язків священника у Вознесенській обителі (у 1810 р. це правило ще діяло)⁶².

Не забув князь і про “хліб насущний”, низкою фундушних записів забезпечивши монастир матеріально. Їх оригінали до наших днів не збереглися, але в актовій книзі залишилися копії, зроблені в 1630 р., правда, не всі. Зміст записів наводить також у своєму дослідженні В. Переговський, однак він як джерело використав їх опис, зроблений у XVIII ст. (докладніше про це див. “Дубенський монастир Преображення Господнього”). Ми не маємо документальних підтверджень, але, подібно до інших дубенських обителей, власником Вознесенської жіночої після Василя-Костянтина Острозького, вірогідно, став його син Януш († 1620 р.), а потім кн. Заславські. Зазначимо, що нам невідомі свідчення про їхню опіку над монастирем. Та й взагалі, до кінця досліджуваного періоду про нього відомо небагато. Вірогідно, унійним він став у 1626 р. (не пізніше 1628 р.) разом з іншими обителями в складі Дубенської архимандрії, після того, як її очолив Касіян Сакович (див. “Дубенський монастир Преображення Господнього”). У січні 1630 р. при занесенні ним до луцьких земських книг згаданих фундушних записів зазначено, що “отец Касіян Сакович, архимандрит дубенский, наступивши на архимандритство Дубенское и взявши до владзы своеє монастыр Святого Спаса и другіє монастыри Дубенские, то ест монастыр Чесного Креста и монастыр паненский черничий Вознесения Господнего”⁶³. Принаймні до середини XVII ст. обитель залишалася в складі архимандрії. Так, у 1639 р. Касіян Сакович писав, що він, “maiać wzgląd na podeszłe lata moie u osłabienie zdrowia mego, ktore nadwątłale iest pracami koło iedności świętey u reormaciey monasterow Dubienskich, to iest S-go Sпasa u Czesnego Kрesta u monastyra panienskiego”⁶⁴. В акті 1659 р., переданому козацькими послами на сейм, зазначено, що в цей час монастирі Дубенської архимандрії залишалися унійними і перебували під владою архимандрита Прокопія Хмелевського (див. “Дубенський монастир Преображення Господнього”).

Землеволодіння

Село Підбірці. Як твердить В. Переговський, було надане чернечій спільноті в 1594 році⁶⁵, згадка про це міститься також у деяких сумаріях⁶⁶. Відомо, що цим маєтком монастир володів у XVIII ст. (свідчення під 1727 і 1736 рр.)⁶⁷. Отже маємо підстави твердити, що до кінця досліджуваного періоду Підбірці залишалися монастирським селом.

Ґрунти. Ми вже згадували про те, що в 1592 р. кн. Василь-Костянтин Острозький при заснуванні обителі відписав їй острів Дубовець. Згідно з В. Переговським, у 1594 р. князь подарував черницям ще один острів з сіножатями⁶⁸, однак у жодному сумарії аналогічної інформації ми не віднайшли.

Пожертви вірних

У своєму дослідженні В. Переговський згадує записи кн. В.-К. Острозького, якими той у 1602 р. надав обителі право ловити рибу на власні потреби у дубенських ставках, для чого призначив рибалку, звільненого від замкових робіт, а в 1604 р. наказав дубенським митникам щороку давати монастирю 30 золотих і, крім того, дозволив черницям брати дерево в усіх дубенських лісах і молоти збіжжя в дубенських млинах у будь-якій кількості і без черги (правда, лише на власні потреби)⁶⁹. У сумаріях є й інші згадки. Так, у 1595 р. кн. Острозький у зв'язку із скаргою чернечої спільноти наказав дубенським митникам не перешкоджати позивачам користуватися, згідно з давнім фондушем, млинами. Мабуть, з часом у черниць знову виникли аналогічні проблеми, бо в 1606 р. князь ще раз наказав митникам не брати з монастиря “od wszelakiego zboza na młynie miarki”⁷⁰. Зауважимо, що в актовій книзі копія цього листа датована не 1606, а 1600 р. (“абысте водлуг стародавнього звичаю от черничок наших од вшелякого збожа во млыни мирки не брали”)⁷¹.

Черниці

Анна Войнянка: маємо єдине свідчення від 15 квітня 1650 року⁷².

Марина Бабинська: донька мозирського маршалка Івана Бабинського, згадується 20 квітня 1650 р. як “законница регулы святого Базилега з монастиря Дубенского”⁷³.

Отже, дозвіл на заснування монастиря маємо в привілеї 1592 р., однак функціонувати почав не раніше наступного року. Унійним, вірогідно, став у 1626 р., залишаючись в унії до кінця досліджуваного періоду.

Дубенський монастир Преображення Господнього, чоловічий

Розташований на південно-східному боці міста Дубно, на маленькому острові р. Іква. Рік заснування невідомий. Першим порушив це питання у своїй церковній історії Філарет (Гумілевський), який згадував обитель під 1517 роком⁷⁴, аргументуючи це тим, що в середині XIX ст. у Дубенській Спасо-Преображенській церкві був дзвін, виготовлений у цьому році⁷⁵. У статті не наведено запис на дзвоні, тому дата його виготовлення може бути не пов'язаною з монастирем, бо невідомо, звідки і коли дзвін потрапив до Преображенського храму. Тому прийняти 1517 р. як дату найдавнішого документального свідчення про обитель можна лише з певними застереженнями. Однак М. Петров, посилаючись на дослідження Філарета (Гумілевського), писав уже

про заснування монастиря в 1517 році⁷⁶. Правда, інші дослідники відносили фундацію обителі до середини XV сторіччя. Так, О. Сендульський вважав, що кн. Василь Федорович Красний Острозький († 1461 р.) заснував маленький монастир, “наделив его незначительными фундушами”, а його нащадок кн. Костянтин Іванович у 1517 р. “построил уже большой монастырь”, зробивши на користь ченців значні пожертви, які потім підтвердив Василь-Костянтин Острозький⁷⁷. В. Переговський і М. Теодорович серед імовірних засновників називали також сина Василя Красного Івана († 1465 р.), аргументуючи це згадкою у 1592 р. кн. В.-К. Острозького про монастир як “фондова-не продков наших”⁷⁸ і пояснюючи, що, якби обитель була заснована в 1517 р., тобто, кн. Костянтином Івановичем, його син назвав би її фундацією свого батька. Правда, М. Теодорович більш вірогідним засновником вважав Василя Федоровича⁷⁹. За ними це твердження повторив К. Левитський⁸⁰. Таким чином, маємо підстави казати про існування обителі вже в середині XV сторіччя.

До 70-х рр. XVI ст. про монастир нам практично нічого не відомо. Вірогідно, він у цей час перебував під патронатом кн. Василя-Костянтина Острозького, який після завершення на свою користь судового процесу з Беатою Костелецькою щодо його права на батьківські володіння почав приділяти більше уваги чернечим спільнотам у своїх маєтках. Він не лише підтвердив давні, зроблені його попередниками, пожертви на їхню користь, а й помітно покращив матеріальне становище монастирів (докладніше про це див. “Землеволодіння” і “Пожертви вірних”). Зауважимо, що, згідно з відомими нам свідченнями, кн. Острозький в останній чверті XVI – початку XVII ст. жодній із своїх обителей не приділяв такої уваги, як дубенським, хоча за кількістю маєтків вони й поступалися іншому монастирю під патронатом князя – Дерманському. Незважаючи на протекцію такої впливової особи, наприкінці XVI ст. у ченців досить часто виникали непорозуміння з дубенськими старостами або митниками, які відбирали в них ґрунти, обмежували грошові надходження (наприклад, доходи від корчми), змушували монастирських підданих “до незвыклых работ”. Зазначимо, що у відомих нам документах князь подібні конфлікти завжди вирішував на користь монастиря. Про небайдуже ставлення патрона до Дубенської Спасо-Преображенської обителі свідчить запровадження ним у ній наприкінці 1592 р. кіновії⁸¹. Звернемо також увагу на те, що в документі під 1585 р. згадане будівництво нової монастирської церкви (або ж ремонт старої) та інших споруд в обителі (див. “Пожертви вірних”).

Існує припущення щодо прийняття в цьому монастирі чернечого постригу Іваном Вишенським⁸². Беручи до уваги те, що, на переконання деяких дослідників, на початку 90-х рр. XVI ст. він уже перебував на Афоні⁸³, постриг відбувся в 70-х рр., тобто тоді, коли довкола кн. Василя-Костянтина Острозького зібрався гурток інтелектуалів. У цей же час, як ми вже зазначали, простежується значна підтримка князем своїх дубенських монастирів. Таким чином, все виглядає логічно: разом з іншими православними інтелектуалами до Острога приїхав Іван Вишенський, який, вирішивши присвятити своє життя служінню Богові, місцем для чернечого постригу обрав одну з дубенських обителей – як таку, що розташована неподалік Острога і яку всіляко опікував кн. Василь-Костянтин.

Про внутрішнє життя тогочасних монастирів нам відомо мало, тому будь-яке свідчення щодо цього являє собою значний інтерес. Так, 9 грудня 1596 р. ченці Дубенського Спасо-Преображенського монастиря скаржилися кн. В.-К. Острозькому на свого ігумена Василя у зв’язку з неможливістю для них залишатися під його настоятельством, в результаті чого вони змушені були перейти до іншої обителі (“не

могут живи быти, естли с того болотяного монастыра не пойдут”, а тому “пошли до монастыра Предосопницкого, где Симеон поп игуменствует, и обещалися прийти и до Львовского монастырца жити”, якщо дозволять). Ми не знаємо, в чому полягала суть конфлікту, але, беручи до уваги, що чернеча спільнота (принаймні, її частина) визнала для себе за неможливе залишитися в монастирі разом з цим настоялем, він був серйозним. Можливо, справа пов’язана із запровадженням у монастирі незадовго перед цим (1592 р.) спільної форми чернечого життя, що могло мати наслідком значне посилення влади настоятеля над ченцями і, як результат, – зловживання з його боку. Недарма кн. Василь-Костянтин Острозький у привілеї зазначав, щоб настоятелі керували чернечою громадою згідно з правилами Святих Отців Церкви (“ничого с тях не выкročаючи, правити и ничего соби пожитков над інших братей общого жития не привласчати”). Зауважимо, що запровадження кіновії відбулося за ініціативи настоятеля Василя⁸⁴, який уперше згадується як ігумен у цьому ж 1592 році. Повертаючись до перебігу подій у конфлікті, зазначимо, що князь дозволив ченцям піти з Дубенської обителі (“дал нам волный лист свой, абы нам волно всих приятелов своих от того мучителского монастыра взяти”⁸⁵)⁸⁶, тобто, фактично став на бік ігумена Василя, “користь” від якого була набагато більшою, ніж від рядових ченців. Так, тільки-но закінчився Берестейський церковний собор, на якому, після переходу більшості ієрархів до унії, Василь-Костянтин Острозький спирався на православне духовенство, серед яких помітне місце посідали настоятелі його монастирів, у тому числі згаданий Василь. Цей випадок, на нашу думку, свідчить про те, що підтримка світськими патронами своїх монастирів і церков нерідко була результатом не лише релігійних почуттів, а й прагматичних розрахунків, спрямованих на використання, в разі потреби, авторитету Церкви в своїх інтересах.

У результаті поділу маєтків між синами Василя-Костянтина Острозького у 1603 р. власником Дубного і, відповідно, патроном місцевих монастирів став Януш. Після цього нам відомі лише два записи (під однією датою), пов’язані з опікою кн. Василя-Костянтина Спасо-Преображенської обителі. В той же час ми не віднайшли свідчень про підтримку ченців кн. Янушем Васильовичем, і хоча це не є доказом їхньої відсутності взагалі, вірогідно, що він мало цікавився своїми православними храмами, зокрема й дубенськими обителями. Після смерті Януша Острозького в 1620 р. монастир перейшов під владу його спадкоємців – зятя, кн. Олександра Янушевича Заславського з синами. Старший, Франциск (1-й Острозький ординат), помер наприкінці 1622 р., але ще в травні його брат Владислав-Домінік скаржився на “Могошу Немировского, поручника роты его мл пана Гослицкого, стражника коронного”, який їздив по селах Дубенської волості і завдав “немало шкод под претекстом браня якихси незвычайных и правом забороненых стаций пенежных и бранем гвалтовным коней и волов в часы робочие в подводы” у підданих позивача. Зазначено, що в монастирському маєтку М’ятині збитки становили 30 золотих⁸⁷. У запису від 1623 р. монастир згаданого як “дедичная маєтност” Владислава-Домініка і “держав” Олександра кн. Заславських⁸⁸. Надалі у відомих нам документах саме Домінік фігурує як патрон монастиря. Щодо його батька маємо лише одне свідчення: він у 1624 р. дав монастирю статут “общого жития” (додаток 3), тобто запровадження тут кіновії за 30 років перед тим очікуваного результату не дало. Як доказ існування у ченців приватної власності можна навести такі свідчення: 17 січня 1622 р. архимандрит Геннадій Ржищовський позичив у Софії з Дубницьких (“з Дубник”) Флоріянової Зброжкової 100 зол., які мав повернути в тому ж році. Монастир, ченці не згадані, отже, це, майже напевно, приватна справа

настоятеля⁸⁹. У 1623 р. брат настоятеля Геннадія Іван подарував тому маєтки Княгинин і Ржищів, отримані ним “в розделе межі рожоною братю”⁹⁰. І того разу монастир не згадано. Із запровадженням в обителі кіновії в 1624 р. місце настоятеля обійняв Антоній Рудницький, однак маємо документальне свідчення про те, що 20 червня 1626 р. “отец Генадий Ржисчевский, архимандрит дубенский”, відписав отримані від Івана села своєму іншому братові Василю⁹¹. Можливо, це передання маєтків певним чином пов’язане з тим, що цього разу Геннадій став настоятелем обителі з спільною формою чернечого життя і, згідно зі статутом, відмовився від приватної власності (правда, залишивши нерухомість у володінні родини).

З кн. Олександром Янушовичем Заславським пов’язаний перехід монастиря до унії. У своїй праці М. Довбищенко зазначає, що київський унійний митрополит Йосиф Рутський, приїхавший у грудні 1628 р. на Волинь, очевидно, на початку 1629 р. відвідав Дубне, де князь надав йому підтримку в справі поширення унії. Крім того, дослідник згадує лист митрополита від 9 січня того ж року, в якому той сповіщав про перехід до унії трьох дубенських монастирів⁹² і опублікував інший лист Йосифа Рутського (без місця і дати, але написаний не пізніше червня 1629 р.), а саме “реляцію про візитацію” ним Волині в грудні 1628 – січні 1629 рр., де також ідеться про запровадження унії в згаданих обителях⁹³. Наведені свідчення не дають відповіді на питання щодо часу переходу монастирів до унії, однак маємо підстави казати, що це сталося принаймні за півроку до візитації митрополита. Так, у пізнішій копії одного запису (без дати) читаємо, що на Київському церковному соборі (серпень 1628 р.) “jx. Borzecki, metropolita dyzunit, zasiadaiaęcy, kazał publicznie z amwony klac x. Kassyana Sakowicza, archymandryta Dubińskiego, qua unita y do S. Jedności x. Smotrzyckiego qua przywoǳie. Zgadano, że takoz monaster Dubiński Sgo Spasa był y iest in S. Unione w Romana Ecclesia Deducitur to z synodu Kijowskiego wyz wyrażonego”⁹⁴. На відміну від Дерманської обителі, де частина (мабуть, незначна) її підданих під час запровадження там унії відмовлялися хрестити, брати шлюби тощо в унійних священиків, свідчень про аналогічні дії з боку селян Дубенського Преображенського монастиря ми не віднайшли. Правда, один інцидент фіксується, однак уже в 1633 р., тобто, вірогідно, в результаті загострення і без того напружених стосунків між православними і уніатами Волині після смерті короля Зигмунта III в 1632 році. Та й пов’язаний він не з монастирськими підданими, а з військовими дубенського гарнізону. Дослідник М. Петров наводить судовий декрет у справі нападу гайдуків на архимандрита Касіяна Саковича⁹⁵. У документі зазначено, що нападники (чотири православні особи) хотіли вбити настоятеля з ченцями за те, що вони були уніатами. Наголошено, що саме православні гайдуки ігнорують своїх унійних священиків і звертаються для здійснення церковних відправ до православного духовенства з інших маєтків. Зрозуміло, що інцидент був пов’язаний з протистоянням між православними та уніатами, але чи саме це було його головною причиною – невідомо. Можливо, “релігійне питання” лише посилює конфлікт, який з невідомих нам причин існував між архимандритом і згаданими гайдуками (можливо, тільки десятником, якому допомогли його товариші). В усякому разі, на нашу думку, судовий декрет не дає підстав тлумачити інцидент так, як це зробив Михайло Довбищенко (правда, він посилався не на публікацію документа, а на працю М. Петрова, в якій лише згадано про напад⁹⁶), твердячи, що “компроміс, зафіксований у королівських листах від 15 та 16 березня⁹⁷, не зміг розрядити релігійного напруження у регіоні. Православні були настроєні рішуче і часом вдавалися до відкритих протиунійних виступів. Найгучнішим з них був напад православних солдат Дубенського гарнізону на місцевий уніатський

монастир. Увірвавшись на територію обителі, вони кинулися на архимандрита Касіяна Саковича, намагаючись розправитися перш за все з ним. І хоча йому вдалося уникнути небезпеки, однак двоє беззбройних ченців, які стали на захист свого архимандрита, зазнали тяжких поранень. Завершивши розгром монастиря, нападники почали бити монастирських селян, внаслідок чого серед них також були потерпілі⁹⁸.

Зупинимося на питанні про Дубенську архимандрію. У запису, датованому квітнем 1625 р., згадується жидичинський монах Олексій Івашковський, а вже 15 липня 1626 р. він був намісником одного з дубенських монастирів. Відомо, що Жидичинська обитель у 1625 р. була унійною, отже, Олексій або змінив конфесію, або перейшов до унійної чернечої спільноти. Зміна конфесії заперечується тим, що він у 1628 р. повернувся до унійного Жидичинського монастиря. Таким чином, Олексій Івашковський залишався уніатом. У Дубно в той час були два чоловічі монастирі (Спасо-Преображенський і Хрестовоздвиженський), які разом з жіночим Вознесенським увійшли до Дубенської архимандрії, що їх очолив Касіян Сакович. Саме з ним пов'язують запровадження у згаданих монастирях унії. Правда, не з'ясовано, коли була утворена архимандрія. Дослідники, які наводять біографічні дані Касіяна Саковича, про це не згадують, зазначаючи лише його перехід до унії в 1625 р.⁹⁹ і те, що в той же час Касіян отримав від кн. Олександра Янушевича Заславського дубненську обитель¹⁰⁰. Інші дослідники називали різні роки утворення архимандрії: 1626¹⁰¹ або 1630¹⁰². Повертаючись до Олексія Івашковського, зазначимо, що перебування його як уніата в складі дубенської чернечої спільноти в липні 1626 р. дає підстави твердити про запровадження там унії принаймні в цей час. Якщо це сталося при архимандриті Касіянові Саковичу, а скоріш за все, так і було, то 15 липня 1626 р. він уже очолював Дубенську архимандрію. Відомі нам документальні свідчення щодо попередніх настоятелів дубенських монастирів не суперечать цьому. Так, Геннадій Ржищевський згадується як настоятель Спасо-Преображенського монастиря впродовж 1622–1626 років¹⁰³. Щодо Дубенського Хрестовоздвиженського монастиря, то останній нам відомий попередник Касіяна Саковича згадується 23 травня 1616 р. (“отец Иоан, игумен чеснохрестский дубенский”)¹⁰⁴. Підсумовуючи, зазначимо, що розглянуті свідчення дозволяють твердити, що принаймні один дубенський монастир у липні 1626 р. був унійним. Можливо, дещо пізніше була утворена Дубенська архимандрія, в результаті чого й інші дубненські обителі стали унійними. Ймовірно виглядає такий перебіг подій: жидичинського ченця Олексія Івашковського за відсутності настоятеля в дубенському монастирі запрошено туди намісником (можливо, став ним, уже перебуваючи в цій обителі). Певні підстави для припущення щодо вакансії місця настоятеля в липні 1626 р. дає запис, у якому від імені намісника Олексія до актових книг занесена скарга. Пізніше, коли кн. Олександр Заславський запросив Касіяна Саковича, Олексій повернувся до Жидичинського монастиря. Однак зазначимо, що скарга монастирського намісника від імені чернечої спільноти не обов'язково свідчить про відсутність у той час настоятеля взагалі. Додамо, що настоятель міг тимчасово залишити обитель або з якихось причин бути не в змозі занести скаргу (наприклад, хвороба). На нашу думку, більш вірогідним є інший розвиток подій, коли перехід монастирів до унії був пов'язаний з утворенням архимандрії, очолити яку кн. О. Заславський запросив відомого церковного діяча Касіяна Саковича, і це відбулося до 15 липня 1626 року. Під 1635 р. маємо найраніше свідчення про ігумена Дубенської Хрестовоздвиженської обителі Герасима Кониського, а в 1639 р. його місце посів Геннадій Жуховський, який залишався настоятелем ще в 1649 р. (див. “Дубенський монастир Воздвиження Чесного Хреста”). Однак згадані ігумени були підпорядковані

настоятелям Спасо-Преображенської обителі Касіянові Саковичу та Прокопію Хмелевському, яких у документах називають “дубенськими архимандритами”. До того ж, в акті, поданому в 1659 р. козацькими послами на сейм, зазначено, що “монастырь архимандрии Дубенской и все тамошние монастыри и церкви насильно принуждены оставаться в унии, и все находятся во власти того же ксендза Хмелевского”¹⁰⁵.

Про обитель упродовж 30 – 40-рр. XVII ст. відомо небагато. Крім свідчень, пов’язаних з монастирськими маєтками (див. “Землеволодіння”), згадаємо скаргу ченця Жидичинської обителі Венедикта Гриневицького. 1 листопада 1636 р., коли він віз з Києва листи від православного митрополита Петра Могили до луцького владыки Атанасія Пузини і проїжджав через Дубне, архимандрит Касіян Сакович запросив його до монастиря. Дізнавшись, що Венедикт був православним, почав його переконувати визнати унію. Отримавши відмову, ув’язнив, і лише через десять днів тому вдалося втекти¹⁰⁶. Відомо також про інцидент між дубенським архимандритом Прокопієм Хмелевським і ченцями Загорівського монастиря Різдва Пресвятої Богородиці. Перший з них у квітні 1644 р. позивав загорівського ігумена Феофілакта Гриневського з монахами Дорофеєм Мандзевичем та Йосифом Харкевичем, які “смели и важилисе до акт помененых володимерских протестацию якуюс полную якобы о деспектоване себе в Володимери под час ярмарку в року теперешнем занести”¹⁰⁷. Про подробиці дізнаємося з іншої скарги Прокопія Хмелевського: 23 березня 1644 р. він зустрів на дорозі відповідачів, які “без даня жадное причины” почали його ображати “слова непристойными, обелживыми и соромотными, и праве карчамными”, після чого побили (возний засвідчив більше 20 “синих спухлых, кровью набеглых” забитих місць)¹⁰⁸.

Землеволодіння

Село Загірці. В листі від 17 листопада 1574 р. кн. Василь Костянтинович Острозький писав, що він, компенсуючи збитки своєму “приятелу и суседу” Антонові Єловицькому, чий ґрунт був затоплений дубенським ставом князя, дозволив тому “засыпати став ку ґрунту имени моего Загорецкого на розлою ставу монастырского” і побудувати млин¹⁰⁹. Цей “чернецкий” став згадується також у записі від 23 серпня 1577 р. про розмежування маєтків кременецького гродського судді Антона Єловицького і кн. Острозького¹¹⁰. Отже, невідомо, як щодо всього села, але, принаймні, його ставом у цей час ченці володіли. Найдавніше свідчення про монастирський маєток Загірці маємо під 1592 р. у привілеї кн. В.-К. Острозького щодо запровадження в обителі спільної форми чернечого життя¹¹¹. При занесенні в 1630 р. до актових книг згаданого привілею зазначено, що “все надання первшиє, монастырови Святого Спаса служачиє, яко то село Мятин и Загореце, и в месте Дубне живучих, и десетину с пол дубенских, тому ж монастырови належачую, кнежа его мл пан воевода киевский ствержаєт”¹¹². Однак невідомо, ким і коли вони зроблені. В записі 1594 р. кн. В.-К. Острозького названо дідичем Загірців, а ігумена – “держачим”¹¹³. У дільчому акті 1603 р. село згадане як володіння монастиря: “protopopu Wasylu sioło Jwanice, czercy trzymają sioło Potarcze, do monastyra Dubienskiego sioło Zahorce y młyn”¹¹⁴. Маємо скаргу ігумена в 1597 р. на дубенських підданих, які захопили загорецький ґрунт, після чого кн. Василь-Костянтин Острозький листом від 8 червня наказав покарати порушників¹¹⁵. Останнє відоме нам свідчення про належність Загірців чернечій спільноті – це перелік повинностей монастирських підданих з цього села, складений у 1631 р. згідно з інвентарями Януша Острозького і Владислава-Домініка Заславського. Згідно з ним, “дворищные” зобов’язані працювати взимку три дні щотижня і влітку – чотири, давати по дві маці

вівса і по вісім литовських грошів з вола. Підсусідки відпрацьовували, відповідно, по два і три дні, а на Великдень кожен з них давав курку з десятьма яйцями; кілька підданих разом давали гусака (чотири підсусідки і два “тяглых”)¹¹⁶. Хоча до середини XVII ст. ми більше не віднайшли свідчень про цей монастирський маєток, він залишався церковним, бо відомо, що обитель володіла ним у 1774 році¹¹⁷.

Згідно з тарифом подимного 1629 р., у Загірцях нараховувалося 26 димів, дідичем названо кн. Анну Острозьку, а посесором Станіслава Закржевського¹¹⁸, однак, імовірно, в цьому випадку згадане не монастирське, а інше село з такою ж назвою.

Село М’ятин. У 1448 р. кн. Юрій Васильович Острозький продав його своєму братові Івану¹¹⁹. Хоча впродовж тривалого часу нам про маєток нічого не відомо, він, вірогідно, залишався серед володінь кн. Острозьких. У 1562 р. сказане підтверджується документально, бо, як скаржився Гнівош Воронович, дубенський урядник кн. Василя-Костянтина Острозького, на Яна Якубовича Монтовта Коблинського, той 28 грудня згаданого року “наехал моцно гвалтом до имени князя Его Мсти Мнятина”¹²⁰. Однак ми не знаємо, чи було село в той час монастирським. Дослідник В. Переговський згадує під 1588 р. скаргу ігумена на дубенського старосту Каспара Мошковського з приводу заподіяння збитків м’ятинським підданим позивача: “за росказанем твоим, подданим села Мятин монастирским, великие кривды и грабежи чинити кажеш” – забирали коней (одного “пограбил” дубненський годинниковий майстер), а у чоботарів – оброблену шкіру. 4 грудня зазначеного року князь наказав усе повернути¹²¹. Вірогідно, в той час усе село належало обителі, хоча наведений запис дозволяє твердити лише про те, що частина м’ятинських підданих були монастирськими. Під 1592 р. маємо найдавніше документальне свідчення про належність М’ятин чернечій спільноті, яка володіла ним уже певний час (див. “Село Загірці”). Відомі згадки про монастирські озера (1595 р.) і корчму (1597 р.) в цьому селі¹²². При розгляді Загірців ми наводили фрагмент дільчого акта 1603 р. з публікації А. Перлштейна, в якому М’ятин не згаданий. Однак у витязі (1736 р.) з актової книги знаходимо дещо іншу інформацію: “sioło duchownych protopopu Wasyla sioło Iwancyze, czerncy trzymają sioło Połonec, do monastyra Dubińskiego sioło Zahorce, czerncy do monastyra Dubińskiego sioło Miatyn”¹²³. Упродовж 20 років нам невідомі свідчення про монастирський маєток М’ятин, а 30 березня 1623 р. у зв’язку зі скаргою архимандрита Геннадія Ржищевського возний їздив до цього села, де оглядав “тело забитого подданого з Мятин манастирського”¹²⁴. Через місяць, 26 квітня цей же настоятель позивав Еразма Яковицького, який м’ятинського підданого “окрутне а немилосердне києм побил и помордовал”, а потім відвіз тіло до М’ятин, де “под тым селом на берегу покинул”¹²⁵.

Під 1631 р. В. Переговський наводить перелік повинностей підданих цього села (згідно з інвентарями Януша Острозького і Владислава-Домініка Заславського) на користь монастиря: з дворища мали відпрацьовувати чотири дні щотижня, починаючи від свята Покрова Пресвятої Богородиці і до Юрія, а від Юрія до Покрова – п’ять днів, давати по дві маці вівса і вісім литовських грошів з вола, грош “пороховой, сторожовой, польный и бирчый”, крім того, впродовж року надавати дві великі підводи, а малих – скільки буде потрібно. Підсусідки в згадані періоди працювали, відповідно, по два і три дні щотижня і щороку давали по половині золотого, а на Світле Воскресіння – по десять яєць з куркою. Два “тяглых” піддані, так само як і чотири підсусідки, разом давали гусака. Піддані, які ловили рибу у м’ятинських ставах, платили по половині золотого “чолнового”, а по четвер і неділю приносили ченцям рибу на суму два литовські гроші¹²⁶.

Згадаємо про інцидент 29 березня 1641 року. Як скаржився від імені кн. Домініка Заславського, “яко фундатора и колятора” обителі, архимандрит Прокопій Хмелевський з усім монастирським крилосом, Якуб Щепановський наслав своїх слуг і челядь “на власные грунты кнежати его мл дедичные, до села Мятина, маєтности, до монастыра вышречоного Святого Спаса перше меморие кнежат их мл Острозских антиквитус фундованые и през теперешнего кнежати наданые и потверженые”. Нападники знищили “сажы albo вятеры” у м’ятинських ставах і озерах, а монастирського рибалку Кузьму Копанку побили¹²⁷. В запису про судовий розгляд цієї скарги, який відбувся 11 червня 1641 р., знаходимо деякі подробиці: відповідач наслав своїх підданих “на грунты озера, в низе ставу Котовского будучие, з давных часов до Ивана, до того села Мятина належачие, езы, сажи, вятери и иные начиня на рыбы на тых озерах постановленые, порозруцали, посекали и поповали”. Суд передав справу до Люблінського трибуналу “для всказаня на позваном вины баниции”¹²⁸. Подальший перебіг подій нам невідомий.

Маємо свідчення про м’ятинську корчму. Так, у 1597 р. ігумен Василій скаржився на дубенських митників Нахима та Іцхака, які почали забирати собі доходи з неї. У листі від 27 травня кн. В.-К. Острозький писав, що митники ніколи не мали стосунку до корчми, лише дубенським міщанам дозволялося возити до М’ятини пиво та мед і там ними “шинковат”, а за це вони з кожної бочки будь-якого напою (за винятком горілки) давали два гроші ігумену і один – митнику¹²⁹. У 1599 р. ігумен Ісакій з ченцями скаржилися на дубенських митників, які забороняли їм у монастирському броварі варити пиво для власних потреб і “палити горелку” для приїжджих гостей. Князь вирішив суперечку на користь позивачів, аргументуючи тим, що це – давній звичай, до того ж, митникам від цього не буде збитку¹³⁰. Вірогідно, згаданий бровар був у М’ятині.

У березні 1650 р., як свідчив монастирський підданий, у передмісті Дубного, “названого Волиця, яко и помененому селе Мятине” разом нараховувалося 54 дими¹³¹.

Володіння в Дубному. Найдавніше свідчення про населення дубенського передмістя Волиця маємо під 1588 р. (див. “Пожертви вірних”). Дослідник В. Пероговський під 23 червня 1604 р. згадував лист, в якому Василь-Костянтин Острозький писав про те, що його предки відписали монастирю міщан з усіма їхніми грунтами, “на паркани сидящих”, а також “на Волице за брамою Луцкою”. Однак, як скаржився архимандрит, дубенські міщани почали відбирати ці землі позивачів. Князь наказав дубенському старості дотримуватися давнього розмежування монастирських володінь¹³². Інше свідчення про монастирських волицьких підданих датоване 1608 р., коли 11 грудня князь у зв’язку із скаргою настоятеля заборонив дубенським міщанам “под карністю суровою замковою” збирати з них податки¹³³. Із судового позову від 20 червня 1633 р. з приводу скарги волинського підстоля Габрієля Стемпковського на дубенського архимандрита Касіяна Саковича дізнаємося, що в квітні зазначеного року піддані позивача з села Лішня (дев’ять осіб з сім’ями і майном) утекли “до маєтности вм Передместя Дубенского, державы на тот час отца Касиана”¹³⁴. Відзначимо, що під 1739 р. згадано “czleka klasztornego na jurusdykcyi zdawna siedzącego у належачего до klasztoru wiazacego w bramie Dubienskiey”¹³⁵, а в 1774 р. серед володінь дубенських Спасо-Преображенського і Хрестовоздвиженського монастирів була “Wulka na Przedmiesciu Dubienskim”¹³⁶.

Відомо, що в 1631 р. монастирські піддані з дубенського передмістя Волиця давали архимандриту по половині золотого, платили також “пороховое і сторожевое” (ймовірно, по грошу, див. “Село М’ятин”), крім того, мали щотижня працювати два

дні¹³⁷. У березні 1650 р. на передмісті Волиця і в селі М'ятин разом нараховувалося 54 дими¹³⁸.

У 1593 р. сталося непорозуміння між чернецою спільнотою і дубенським старо-стою: три дубенські підданні оселилися на монастирських ґрунтах, але їхня рілля залишилася серед володінь кн. Василя-Костянтина Острозького. Постало питання: на чию користь йдуть повинності цих підданих? 14 березня князь вирішив суперечку на користь ченців¹³⁹. 12 жовтня 1597 р. кн. В.-К. Острозький відписав обителі дубенських підданих з усіма їхніми повинностями, які оселилися на чотирьох монастирських городах¹⁴⁰. Ймовірно, що зазначені дубенські міщани були з передмістя Волиця, а, можливо, це ті церковні піддані, які окремо згадані в документі під 1631 р. як такі, що мешкали в місті й давали з половини волоки разом з “писчим, бирчим и сторожевым” по півтора золотих. Ті, що не мали пів волоки, платили з диму по золотому. Всі вони відпрацьовували по два дні щотижня і, крім того, повинні були навесні два дні орати на “паранину”¹⁴¹.

Нелокалізовані ґрунти. Під 1594 р. згадується монастирський ґрунт “закоп Здановський”, про який відомо, що він був “под чернецкою греблею” на “Бродском” шляху (26 липня кн. В.-К. Острозький заборонив дубенському старості косити на ньому сіно)¹⁴². У пізнішій копії цього запису читаємо: “zakop Zdanowski z obydwoma stawkami”¹⁴³. Інші свідчення нам невідомі.

Отже, монастир володів двома селами і на передмісті Дубного ґрунтами з підданими. В М'ятині були бровар і корчма, доходи від яких йшли ченцям.

Пожертви вірних

Дослідник В. Пероговський у своїй розвідці наводить свідчення з “Книги, заключающей в себе фундушевые документи бывших Дубенских Преображенского и Крестовоздвиженского монастырей” (зберігалися в архіві Почаївської Успенської Лаври), а саме записи кн. Василя-Костянтина Острозького. Зазначено, що людина, яка в 1721 р. здійснила їх опис,¹⁴⁴ зробила таку примітку: дубенські монастирі (“опатство Дубенское”) фундовані предками згаданого князя, але відсутність документів можна пояснити тим, що в давні часи пожертви не завжди підтверджувалися письмово, або ж привілеї могли бути знищені пізніше під час війн та інших надзвичайних ситуацій. Однак їхня відсутність не перешкоджала монастирям користуватися наданими маєтками і пільгами. При Василеві-Костянтині Острозькому почастишали випадки зловживань з боку князівських урядників та дубенських орендарів і, як відповідь на скарги ченців, князь своїми привілеями підтвердив обителям їхні давні права на певні володіння¹⁴⁵. Ми не мали можливості користуватися згаданою “Книгою”, однак частину фундушних записів віднайшли в актовій книзі, куди їх вписали в 1630 році¹⁴⁶. Записи збереглися не повністю, так само, як і пізніші польськомовні копії¹⁴⁷, тому дослідження В. Пероговського залишається важливим джерелом інформації з цього питання. Частину свідчень ми вже згадали (див. “Землеволодіння”), тепер у хронологічній послідовності подамо інші, які не містяться в актовій книзі. Так, у 1571 р. князь дав рибалку “для вольного” лову риби в ставу біля монастиря. У листі згадано, що ченці й до цього часу мали право користуватися дубенськими ставами, але воно не було задокументоване¹⁴⁸. У серпні наступного, 1572 р. обитель отримала право на щорічну десятину збіжжя з полів, які простяглися від села Головчиці до Дубна (правда, ті, хто “нивы новы проробил”, упродовж трьох років з цих “проробков” десятини не давали). Зазначимо, що через 100 років Кипріян Жуховський, коад'ютор Київської унійної митрополії, вітебський

і мстиславський владика, архимандрит Дерманського, Лещинського і дубенських монастирів, а саме в серпні 1671 р. показав привілей кн. Януша Олександра Заславського, яким той “potwierdziłem dawne prawo, od lat sta, na dziesięcinę z pol mieyskich”¹⁴⁹. Однак повернемося до кн. Василя-Костянтина Острозького, який 14 червня 1585 р. писав дубенському наміснику про скаргу ігумена Антонія на теслів, найнятих “для робенія церкви и инных домов в монастыру” – вони взяли гроші, але так нічого й не зробили. Князь наказав примусити їх виконати своє зобов’язання і, крім того, наголошував на необхідності своєчасного отримання монастирем від дубенських митників 20 000 солі¹⁵⁰. Ймовірно, вони мали віддавати певний відсоток від мита на сіль. У зв’язку зі скаргою ченців щодо вирубання їхнього лісу (“борок Котовский, который издавна надан тому монастырю”) князь 21 червня 1588 р. заборонив підданам села Крупа, а також “волощаном нашим околичным” [з дубенського передмістя Волиця. – С. Г.] це робити під загрозою штрафу 20 кіп грошів, а 20 червня 1592 р. дозволив ченцям брати для власних потреб дерево в дубенських лісах (цим правом обителі користувалися ще в 1720 році¹⁵¹). У 1595 р. ігумен скаржився, “иж им мытницы ведля фундуша, або старого звичаю у млыне без мерки молоти збожа на монастыр не допускают”, після чого 8 березня князь дозволив позивачам молоти в дубенських млинах збіжжя і солод у будь-якій кількості, але тільки для власних потреб. Конфлікт, вірогідно, не було залагоджено, бо 10 жовтня 1596 р. князь наказав дубенським митникам не перешкоджати монастирю реалізовувати це право. Були у ченців й інші претензії до митників: у цьому ж 1595 р. вони скаржилися на одного з них (Нахима), який ловив рибу в м’ятинському озері, чим завдав позивачам збитків на більш ніж 100 золотих. 10 березня кн. Василь-Костянтин наказав відновити справедливість. У 1598 р. ченці попросили його допомогти з воском для свічок, і той не лише забезпечив ним дубенські обителі, а й для того, щоб “по церковных молитвах ведлуг правил св. Отец и типиков уставу церковного братия в нарочитые дни праздников мели в трапезе утешение”, наказав щорічно з бортних дерев у селі Студянка давати кожному монастирю відро меду (у копії цього запису, зробленій у 1719 р., згадане відро меду, але не зазначено звідки¹⁵²). 10 березня 1599 р. монастир отримав право брати дерево в Повчанському лісі, а наступного року – ловити рибу в дубенських ставах у будь-який час, для чого князь призначив спеціального рибалку (в протестації 1739 р. дубенського настоятеля згадано “rybaka własnego klasztornego”¹⁵³). 2 травня 1600 р. кн. Острозький дозволив монастирям ловити рибу “тригубицей” в обох дубенських ставах у будь-який час і призначив кожній обителі по рибалці. У Спасо-Преображенського монастиря з цим виникли проблеми, бо через три місяці (14 серпня) князь підтвердив ченцям їхнє право ловити рибу і заборонив дубенському старості залучати рибалку до замкових робіт. У 1602 р. ігумен Іларіон скаржився на дубенського митника Лезаря (Лейзора), який “над стародавний звичай” вимагав від монастиря “чоповое”, в результаті чого князь заборонив відповідачеві це робити. Під 27 червня 1607 р. маємо два листи Василя-Костянтина Острозького: у зв’язку із скаргами ігумена заборонив дубенському старості примушувати монастирських підданих “до работ незвыклых замковых”, а пану Палуцькому – псувати монастирські бортні дерева¹⁵⁴.

Крім згаданих пожертв від кн. Острозького, маємо свідчення про те, що Євфрузіна Потіївна Олександрова Єловицька в заповіті 1636 р.¹⁵⁵ просила поховати її там, де “wola będzie” чоловіка, але бажано в Дубенській Спаській церкві, відписавши 200 золотих тому монастирю або церкві, в якій вона знайде вічний спочинок¹⁵⁶. Значимо, що в другому заповіті від 6 жовтня 1639 р. Євфрузіна Єловицька заповіла поховати

її в Мильчанській обителі, що й було зроблено, а Дубенський Преображенський відписала 30 золотих і ще 50 – своєму духівнику о. Атанасію, який, можливо, був з цього монастиря¹⁵⁷.

Отже, всі пожертви, за винятком однієї (з похованням), зроблені патронами монастиря – кн. Острозькими, з яких левова частка належить Василеві-Костянтину.

Настоятелі

Йосиф: найдавніше свідчення маємо під 30 березня 1571 р.¹⁵⁸, останнє – в 1572 році¹⁵⁹.

Антоній: згадується 14 червня 1585 року¹⁶⁰.

Авин (ієромонах): згадується 5 серпня 1588 року¹⁶¹.

Василій: найраніше свідчення датоване 18 грудня 1592 р.¹⁶², у 1596 р. брав участь у Берестейському православному церковному соборі¹⁶³, останню згадку маємо під 10 червня 1598 року¹⁶⁴.

Ісакий: у 1599 р. брав участь у Віленському спільному церковному соборі православних і протестантів¹⁶⁵, маємо також свідчення під 18 грудня цього ж року¹⁶⁶.

Ларіон (з кн. Масальських): найдавніше свідчення датоване 21 грудня 1602 р.¹⁶⁷, останнє – 23 червня 1604 року¹⁶⁸.

Варсонуфрій: згадується в 1607 році. Дослідник І. Мицько зазначає, що, очевидно, це він перейшов у 1605 р. на деякий час до Пересопницького монастиря Різдва Пресвятої Богородиці¹⁶⁹.

Ісайя Балабан: у 1618 р. Дубенський Спасо-Преображенський монастир перебував під владою архимандрита Дерманської обителі. Так, у документі від 2 листопада мовиться про ченця Макарія, “менующогосе быти крылошанином монастыра Жидичинского, который то мешкаючи вперед в монастыре Дубенском под владзою старшого своего” дерманського і унівського архимандрита Ісайї Балабана¹⁷⁰. У запису від 1638 р. згадується померлий дерманський та унівський настоятель Ісайя Балабан, який “под звирхностю своєю духовною от помененого зошлого кнежати его мл пана Краковского [кн. Януш Васильович Острозький, краківський каштелян, † 1620 р. – С. Г.] церкве, в мeste Дубне будучие, и там при монастыре Дубенском церкве светого Спаса час немальй резидуючи, жиючи jako старший архимандрит”¹⁷¹ (див. “Олександр Путятницький”).

Олександр Путятницький: дослідник І. Мицько твердить, що 5 квітня 1620 р. йому “було передано, після смерті Балабана, дубенський монастир св. Спаса”¹⁷². Маємо скаргу від Ганни Воляновської, дружини кн. Михайла Юрійовича Пузини, на Олександра Путятницького у зв’язку з тим, що в 1620 р., невдовзі після смерті “отца Исаия Балабана, архимандрита дубенского и дерманского, в монастыре Дубенском з сего света зошлого, вуй тых поводов”, вона з чоловіком приїхала до Дубенської Преображенської обителі за майном Ісайї, але відповідач, “не маючи жадное потреби до маестност рухомое небощиковское, тым потомком власне належачое, безправне взял и пограбил ся, напрод привилея, листы, записы, sprawy на маестност Креховицкую, в повете Жидачовском лежачие, и иншие записы на долги належачие”¹⁷³.

Геннадій Ржищевський (ієромонах): найдавніше свідчення датоване 17 січня 1622 р.¹⁷⁴, маємо також кілька згадок у 1623 р. (30 березня, 26 квітня, 9 і 20 травня), у яких його названо архимандритом (наприклад, “Геннадий Рижевский, архимандрит монастыра Дубенского заложеня святого Спаса”)¹⁷⁵. Останнє відоме нам свідчення датоване 20 червня 1626 р. (“архимандрит дубенский”)¹⁷⁶. Однак є кілька незрозумілих моментів. По-перше, в записах під 4 вересня і 10 жовтня 1623 р. його згадано як ченця Дубенської

Спасо-Преображенської обителі, а не настоятеля¹⁷⁷, по-друге, згідно з привілеєм кн. Олександра Янушевича Заславського про запровадження в монастирі спільної форми чернечого життя, в 1624 р. ігуменом став Антоній Рудницький (див. далі). Можна припустити, що наприкінці літа 1623 р. Геннадій залишив місце настоятеля, яке наступного року обійняв Антоній, але невдовзі архимандритом знову став Геннадій Ржищевський. Згідно з наявними свідченнями, це, на нашу думку, найбільш вірогідне пояснення.

Антоній Рудницький: став ігуменом у березні 1624 року¹⁷⁸. Інших свідчень про нього нами не віднайдено.

Касіян Сакович (уніат): ми відзначали твердження деяких дослідників про те, що він повернувся в унію в 1625 р., також наводили копію запису, в якому згадано, що під час Київського церковного собору в серпні 1628 р. цей дубенський настоятель уже був уніатом. Вірогідно, очолював унійну Дубенську архимандрію уже в липні 1626 р., принаймні, один з дубенських монастирів. Дещо простіше з визначенням дати, коли Касіян Сакович залишив архимандрію – в листі від 24 серпня 1639 р. ректорові Володимирської унійної школи Прокопію Хмелевському він підтвердив передачу тому настоятельства в Дубенському Спасо-Преображенському монастирі¹⁷⁹. Завершуючи спробу визначити роки настоятельства Касіяна, згадаємо твердження про те, що він у 1634 р. “*łożony był przez*” луцького унійного владику Єремію Почапівського, однак до 1639 р. “*utrzymywał się przy tem opactwie pod protekcją*” кн. Владислава-Домініка Заславського¹⁸⁰. Якщо все відбувалося саме таким чином, то вже через кілька років стосунки між Касіяном Саковичем і Єремією Почапівським покращилися, в усякому разі, серед тих хто засвідчив заповіт владики від 23 жовтня 1637 р., був і цей дубенський архимандрит¹⁸¹.

Прокопій Хмелевський (уніат): найраніше свідчення маємо від 28 січня 1640 р.¹⁸², згадується також 4 квітня 1641 року¹⁸³. Таким чином, твердження деяких дослідників¹⁸⁴ про те, що він став архимандритом у 1643 р., помилкове. Останнє відоме нам свідчення датоване 1659 роком¹⁸⁵.

Ченці

Симеон і Феофан: зг. 27 грудня 1578 р.¹⁸⁶: “отец Тофан и отец Селион, иноци обители Святого Спаса”¹⁸⁷.

Йоан Вишенський: існує припущення, що його чернечий постриг відбувся в 70-і рр. XVI ст. у Дубенській Преображенській обителі¹⁸⁸.

Варсонуфрій: ймовірно, був ченцем цього монастиря до 1605 р., коли став ігуменом Пересопницької обителі¹⁸⁹ (див. “Настоятелі”).

Курцевич: у запису від 6 жовтня 1618 р. згадується як чернець Дубенського монастиря, але не зазначено, якого саме¹⁹⁰.

Гедеон Заплатинський (намісник): у запису 1618 р. його названо “наместником дубенским”, однак незрозуміло, якої саме обителі¹⁹¹.

Сергій Тисмянський (мукачівський владики): у монастирському статуті 1624 р. згаданий як чернець¹⁹².

Олексій Івашковський (намісник): маємо єдине свідчення під 11 липня 1626 р. про “отца Алексия Ивашковского, наместника монастыря Дубенского”, однак невідомо, якого, Преображенського чи Хрестовоздвиженського¹⁹³. Зазначимо, що 8 квітня 1625 р. і 17 квітня 1628 р. його згадано як ченця Жидичинської Миколаївської обителі¹⁹⁴.

Зозулинський: згадується 9 серпня 1633 року¹⁹⁵.

Панас (намісник): зг. 1 листопада 1636 р. (можливо, не був ченцем, бо в документі Касіяна Саковича духовну особу постійно називано “отец”, а Панааса – ні)¹⁹⁶.

Отже, рік заснування монастиря невідомий, найдавніше документальне свідчення маємо під 1571 р., але є підстави твердити по його існування вже у середині XV сторіччя. До кінця досліджуваного періоду обитель перебувала під патронатом кн. Острозьких, пізніше – кн. Заславських. Перехід до унії стався, вірогідно, в 1626 р. (не пізніше середини 1628 р.).

¹ Переговский В. Бывшие православные монастыри в г. Дубно Волынской губернии, основанные князьями Острожскими // Волынские епархиальные ведомости. Часть неофициальная (далі – ВЕВ). – 1880. – № 28-29, 31, 34.

² Петров Н. Краткие сведения о монастырях Волынской епархии, в настоящее время не существующих (далі – Краткие сведения ...) // ВЕВ. – 1867. – № 5. – С. 80, 96.

³ Лозов'юк І. Давні дубенські монастирі. – Дубно, 1994.

⁴ Савчук П. Дубенський Хрестовоздвиженський монастир. – Рівне, 2002.

⁵ У запису 1601 р. зазначено: “монастир в том имену нашом Дубни [...] на острови лежачий, заложеня Чесного Креста” (Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі – ЦДІАК України). – Ф. 26. – Оп. 1. – Спр. 34. – Арк. 1008).

⁶ Переговский В. Бывшие православные монастыри... – № 34. – С. 1537.

⁷ Востоков А. Описание русских и словенских рукописей Румянцевского музея. – Спб, 1842. – С. 188-190.

⁸ Не пізніше 1628 р. (див. “Дубенський монастир Преображення Господнього”). Зазначимо, що М. Довбищенко твердить про перехід до унії в 1629 році (Довбищенко М. Уніатська Церква на Волині кінця XVI – першої половини XVII ст. (регіональний, соціальний та духовний аспект). Передмова до: Пам'ятки. Архів Української Церкви. – Т. 3. – Вип. 1: Документи до історії унії на Волині і Київщині кінця XVI – першої половини XVII ст. – К., 2001. – С. 31-32, 85).

⁹ Памятники, издаваемые Временной комиссией для разбора древних актов. – К., 1852. – Т. 3. – Отд. 3. – С. 317.

¹⁰ ЦДІАК України. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 201. – Арк. 776.

¹¹ Переговский В. Бывшие православные монастыри... – № 34. – С. 1540-1541.

¹² ЦДІАК України. – Ф. 2092. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 45.

¹³ Там само. – Ф. 2072. – Оп. 1. – Спр. 53. – Арк. 87.

¹⁴ Там само. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 203. – Арк. 445зв.

¹⁵ Баранович Ол. Залюднення Волинського воєводства в першій половині XVII століття. – К., 1930. – С. 117.

¹⁶ Переговский В. Бывшие православные монастыри... – № 34. – С. 1548-1549.

¹⁷ ЦДІАК України. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 263. – Арк. 162зв.-163зв.

¹⁸ Там само. – Спр. 34. – Арк. 1007, 1008; Переговский В. Бывшие православные монастыри... – № 34. – С. 1538.

¹⁹ Цит. за: Востоков А. Описание русских и словенских рукописей... – С. 189-90.

²⁰ ЦДІАК України. – Ф. 26. – Оп. 1. – Спр. 34. – Арк. 1007-1008зв.

²¹ Там само.

²² Там само. – Арк. 1007. Копії фундушних записів кн. Василя-Костянтина Острозького містяться також у деяких сумаріях (Там само. – Ф. 2092. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 2зв.-5; Спр. 5, арк. 1-5зв.).

²³ Пероговский В. Бывшие православные монастыри... – № 28-29. – С. 1270-1271.

²⁴ Там само. – № 34. – С. 1538-1541.

²⁵ Сендульский А. Город Дубно // ВЕВ. – 1877. – № 14. – С. 591.

²⁶ ЦДІАК України. – Ф. 2092. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 4; Спр. 8. – Арк. 3.

²⁷ Лужницький Г. Словник Чудотворних Богородичних Ікон України // “Interpido Pastori” – Т. 62. – Рим, 1984. – С. 163.

²⁸ Довбищенко М. Уніатська Церква на Волині... – С. 85.

²⁹ Востоков А. Описание русских и словенских рукописей... – С. 188.

³⁰ Цит. за: Перетц В. Отчет об экскурсии семинария русской филологии в Житомир 21-26 сентября 1910 г. // Университетские известия. – К., 1911. – № 10. – С. 25.

³¹ Востоков А. Описание русских и словенских рукописей... – С. 188-190.

³² Пероговский В. Бывшие православные монастыри... – № 28-29. – С. 1270.

³³ ЦДІАК України. – Ф. 26. – Оп. 1. – Спр. 34. – Арк. 1008.

³⁴ Там само.

³⁵ Житіє блаженного отця нашего Іова Железа ... от ієромонаха Досифея оученика его списано // Гора Почаевска. – Почаїв, 1742; Мицько І. Острозька слов'яно-греко-латинська Академія (1576 – 1636). – К., 1990. – С. 89.

³⁶ Петров Н. Волинь. Исторические судьбы Юго-Западного края (далі – Волинь ...). – СПб., 1888. – С. 143.

³⁷ Любащенко В. Історія протестантизму в Україні. – Львів, 1995. – С. 78.

³⁸ Левицкий В. Игумены Почаевской Лавры // ВЕВ. – 1915. – № 29. – С. 446.

³⁹ Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі – ЦДІАЛ України). – Ф. 199. – Оп. 1. – Спр. 13. – Арк. 202-202зв; Мицько І. Острозька слов'яно-греко-латинська Академія... – С. 87.

⁴⁰ Пероговский В. Бывшие православные монастыри... – № 34. – С. 1539-1540.

⁴¹ Там само. – С. 1543.

⁴² ЦДІАЛ України. – Ф. 199. – Оп. 1. – Спр. 13. – Арк. 6зв; Мицько І. Острозька слов'яно-греко-латинська Академія... – С. 87.

⁴³ Пероговский В. Згадана праця. – № 34. – С. 1543.

⁴⁴ Archiwum Państwowe w Krakowie. – Archiwum Sanguszków, Rękopisy. – № 75. – Т. 2. – S. 837.

⁴⁵ Пероговский В. Бывшие православные монастыри... – № 34. – С. 1543.

⁴⁶ Там само. – С. 1544.

⁴⁷ Мицько І. Острозька слов'яно-греко-латинська Академія... – С. 46.

⁴⁸ ЦДІАК України. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 108. – Арк. 188.

⁴⁹ “Oznajmują tym listem moim że przypatruwszy się pobożnemu życiu oycza Kirila Stawrowieckiego aby też i inszym był przykładem daię mu manastyr moj w Dubnie Czesnoho Kresta nazwany, chcąc to mieć po tych wszystkich którzy do tego manasteru należą mianowicie poddanych, aby go za starszego mając we wszystkim mu byli posłuszni i powinności należące oddawali” (Archiwum Państwowe w Krakowie. – Archiwum Sanguszków, Rękopisy. – № 75. – Т. 3. – S. 423). Принагідно дякуємо Наталії Миколаївні Яковенко за надання цього документа.

⁵⁰ Там само. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 197. – Арк. 213.

⁵¹ Там само. – Спр. 197. – Арк. 213; Спр. 201. – Арк. 776, 1187; Спр. 202. – Арк. 126; Спр. 203. – Арк. 366зв.

⁵² Там само. – Ф. 21. – Оп. 1. – Спр. 119. – Арк. 2зв.-3. Уперше документ опублікував у російському перекладі В. Переговський (Пероговский В. Бывшие православные монастыри... – № 34. – С. 1545), нещодавно мовою оригіналу, тобто польською, М. Довбищенко (Пам'ятки ... – С. 259).

⁵³ ЦДІАК України. – Ф. 21. – Оп. 1. – Спр. 119. – Арк. 3зв.-4; Переговский В. Бывшие православные монастыри... – № 34. – С. 1545.

⁵⁴ ЦДІАК України. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 263. – Арк. 162зв.

⁵⁵ Там само. – Спр. 109. – Арк. 178зв.

⁵⁶ Там само. – Спр. 110. – Арк. 751.

⁵⁷ Там само. – Ф. 22. – Оп. 1. – Спр. 34. – Арк. 256.

⁵⁸ Там само. – Ф. 21. – Оп. 1. – Спр. 72. – Арк. 34.

⁵⁹ Там само. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 151. – Арк. 137.

⁶⁰ Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов (далі – АЮЗР). – К., 1883. – Ч. I. – Т. 6: Акты о церковно-религиозных отношениях в Юго-Западной России (1322 – 1648 гг.). – С. 90.

⁶¹ ЦДІАК України. – Ф. 2092. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 1.

⁶² Там само. – Спр. 16. – Арк. 40.

⁶³ Там само. – Ф. 26. – Оп. 1. – Спр. 34. – Арк. 1004.

⁶⁴ Цит. за: Голубев С. Материалы для истории западно-русской церкви (далі – Материалы ...) // Чтения в историческом обществе Нестора-летописца. – К., 1891. – Кн. 5. – Отд. III. – С. 225.

⁶⁵ Переговский В. Бывшие православные монастыри... – № 34. – С. 1551.

⁶⁶ ЦДІАК України. – Ф. 2092. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 5зв.

⁶⁷ Там само. – Спр. 7. – Арк. 1 зв; Спр. 16. – Арк. 45.

⁶⁸ Переговский В. Бывшие православные монастыри... – № 34. – С. 1551.

⁶⁹ Там само.

⁷⁰ ЦДІАК України. – Ф. 2092. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 2зв., 6.

⁷¹ Там само. – Ф. 26. – Оп. 1. – Спр. 34. – Арк. 1007.

⁷² Там само. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 264. – Арк. 496.

⁷³ Там само. – Арк. 492.

⁷⁴ Филарет (Гумилевский). История Русской Церкви. – М., 1857. – Период 3. – С. 174.

⁷⁵ Волынская старина (без автора) // Маяк. – СПб, 1845. – Гл. III. – С. 44.

⁷⁶ Петров Н. Краткие сведения... – С. 80.

⁷⁷ Сендульский А. Город Дубно... – С. 590.

⁷⁸ АЮЗР. – Ч. I. – Т. 6. – С. 93.

⁷⁹ Переговский В. Бывшие православные монастыри... – № 28-29. – С. 1267-1268; Теодорович Н. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии. В 5-ти томах. – Почаев, 1888. – Т. 2: Ровенский, Острожский, Дубенский уезды. – С. 638, 867.

⁸⁰ Левитский К. Храмовоздание на Вольни // ВЕВ. – 1915. – № 34. – С. 531.

⁸¹ АЮЗР. – Ч. I. – Т. 6. – С. 93-95.

⁸² Колосова В. Автограф Ивана Вишенского. В кн.: Федоровские чтения, 1978. – М., 1981. – С. 126-133.

⁸³ Еремин И. Иван Вишенский и его общественно-литературная деятельность. В кн.: Иван Вишенский. Сочинения. – М.-Л., 1955. – С. 228.

⁸⁴ АЮЗР. – Ч. I. – Т. 6. – С. 93-95.

⁸⁵ ЦДІАЛ України. – Ф. 129. – Оп. 1. – Спр. 306. – Арк. 1-2зв.

⁸⁶ Цей документ нам люб'язно надав дослідник Ігор Тесленко, за що йому щиро вдячні.

⁸⁷ ЦДІАК України. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 130. – Арк. 263зв.-263зв.

- ⁸⁸ Там само. – Спр. 134. – Арк. 568-568зв.
- ⁸⁹ Там само. – Ф. 26. – Оп. 1. – Спр. 28. – Арк. 956-956зв.
- ⁹⁰ Там само. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 140. – Арк. 112.
- ⁹¹ Там само. – Спр. 149. – Арк. 868зв.-869 зв; Спр. 151. – Арк. 48.
- ⁹² Довбищенко М. Уніатська Церква на Волині... – С. 29.
- ⁹³ Пам'ятки ... – С. 180.
- ⁹⁴ ЦДІАК України. – Ф. 2072. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 5-6зв.
- ⁹⁵ Петров Н. Очерк истории базилианского ордена в бывшей Польше (далі – Очерк истории базилианского ордена ...) // Труды Киевской духовной академии. – К., 1870. – Т. 3. – С. 389-391.
- ⁹⁶ Петров Н. Волынь ... – С. 163.
- ⁹⁷ Першим привілеєм Жидичинський Миколаївський і Луцький Успення Пресвятої Богородиці монастирі передавалися під владу луцького православного владики Атанасія Пузини, другим – Пахомію Войні Оранському призначалася щорічна пенсія як компенсація за відібрання в нього Жидичинської обителі.
- ⁹⁸ Довбищенко М. Уніатська Церква на Волині... – С. 29.
- ⁹⁹ Голубев С. История Киевской духовной академии. – К., 1886. – Вып. 1. – С. 216.
- ¹⁰⁰ Харлампович К. Западнорусские православные школы XVI и начала XVII в. – Казань, 1898. – С. 403.
- ¹⁰¹ Ostatnie Ks. Stebelskiego prace / Wydał W. Seredyński. – Kraków, 1877. – S. XCVI.
- ¹⁰² Переговский В. Бывшие православные монастыри... – № 31. – С. 1390; Теодорович Н. Историко-статистическое описание церквей... – С. 868.
- ¹⁰³ ЦДІАК України. – Ф. 26. – Оп. 1. – Спр. 28. – Арк. 956-956зв; Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 133. – Арк. 589; Спр. 134. – Арк. 568; Спр. 140. – Арк. 112. Під 20 червня 1626 р. його названо “архимандритом дубенским”. На підставі цього, можна, звісно, зробити припущення щодо існування в цей час Дубенської архимандрії, але, на нашу думку, йдеться про “архимандрита” Спасо-Преображенської обителі, бо в записях 1623 р. Геннадія називали як “архимандритом дубенским”, так і “архимандритом монастира Дубенского заложеня светого Спаса”.
- ¹⁰⁴ Там само. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 108. – Арк. 188.
- ¹⁰⁵ Памятники. – Т. 3. – Отд. 3. – С. 317.
- ¹⁰⁶ АЮЗР. – Ч. I. – Т. 6. – С. 729-731.
- ¹⁰⁷ ЦДІАК України. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 159. – Арк. 589.
- ¹⁰⁸ Там само. – Арк. 590-591.
- ¹⁰⁹ Там само. – Ф. 26. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 675зв.
- ¹¹⁰ Там само. – Ф. 22. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 108зв.-109.
- ¹¹¹ АЮЗР. – Ч. I. – Т. 6. – С. 94.
- ¹¹² ЦДІАК України. – Ф. 26. – Оп. 1. – Спр. 34. – Арк. 1005.
- ¹¹³ Там само. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 45. – Арк. 1389зв.
- ¹¹⁴ Цит. за: Перлштейн А. Несколько слов о княжестве Острогском // Временник Императорского Московского Общества истории и древностей Российских. – М., 1852. – Кн. XIV. – С. 46. У витягу з луцької гродської книги, зробленого в 1736 р., бачимо не “Potarcze”, а “Połonec”, але все-одно локалізувати цей маєток не вдалося (ЦДІАК України. – Ф. 2072. – Оп. 1. – Спр. 64. – Арк. 7).
- ¹¹⁵ Переговский В. Бывшие православные монастыри... – № 28-29. – С. 1280.
- ¹¹⁶ Там само. – № 31. – С. 1381.
- ¹¹⁷ ЦДІАК України. – Ф. 2092. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 45.
- ¹¹⁸ Баранович Ол. Згадана праця. – С. 40.

- ¹¹⁹ Archiwum Książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie / Przygotowali Z. L. Radziwiński, P. Skobielski, B. Gorczak. – Lwów, 1887. – Т. 1 (1366 – 1506). – С. 544.
- ¹²⁰ ЦДІАК України. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 10.
- ¹²¹ Переговский В. Бывшие православные монастыри... – № 28-29. – С. 1272-1273.
- ¹²² Там само. – С. 1279, 1280.
- ¹²³ ЦДІАК України. – Ф. 2072. – Оп. 1. – Спр. 64. – Арк. 7.
- ¹²⁴ Там само. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 134. – Арк. 568.
- ¹²⁵ Там само. – Арк. 568-568зв.
- ¹²⁶ Переговский В. Бывшие православные монастыри... – № 31. – С. 1381.
- ¹²⁷ Там само. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 224. – Арк. 472зв.-473.
- ¹²⁸ Там само. – Спр. 226. – Арк. 890зв.-892.
- ¹²⁹ Переговский В. Бывшие православные монастыри... – № 28-29. – С. 1279.
- ¹³⁰ Там само. – С. 1281.
- ¹³¹ ЦДІАК України. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 265. – Арк. 649.
- ¹³² Переговский В. Бывшие православные монастыри... – № 28-29. – С. 1283.
- ¹³³ ЦДІАК України. – Ф. 2092. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 2 зв; Переговский В. Бывшие православные монастыри... – № 28-29. – С. 1284. Дата цього запису викликає сумніви, беручи до уваги те, що Василь-Костянтин Острозький помер наприкінці 1608 р., а перед тим тривалий час важко хворів.
- ¹³⁴ ЦДІАК України. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 188. – Арк. 437-437зв.
- ¹³⁵ Там само. – Ф. 2092. – Оп. 1. – Спр. 8. – Арк. 2зв.
- ¹³⁶ Там само. – Спр. 16. – Арк. 45.
- ¹³⁷ Переговский В. Згадана праця. – № 31. – С. 1381.
- ¹³⁸ ЦДІАК України. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 265. – Арк. 649.
- ¹³⁹ Там само. – Ф. 2092. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 2-2зв; Переговский В. Бывшие православные монастыри... – № 28-29. – С. 1276.
- ¹⁴⁰ Переговский В. Бывшие православные монастыри... – № 28-29. – С. 1280.
- ¹⁴¹ Там само. – № 31. – С. 1381.
- ¹⁴² Переговский В. Бывшие православные монастыри... – № 28-29. – С. 1275.
- ¹⁴³ ЦДІАК України. – Ф. 2092. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 2-2зв.
- ¹⁴⁴ Судячи із записів, датованих першою третиною XVIII ст., у той час у дубенських монастирів виникла потреба довести своє право на певні володіння, у зв'язку з чим ченці звернулися до давніх документів.
- ¹⁴⁵ Переговский В. Бывшие православные монастыри... – № 28-29. – С. 1268-1269.
- ¹⁴⁶ ЦДІАК України. – Ф. 26. – Оп. 1. – Спр. 34. – Арк. 1004-1006зв.
- ¹⁴⁷ Там само. – Ф. 2092. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 1-6.
- ¹⁴⁸ Переговский В. Бывшие православные монастыри... – № 28-29. – С. 1270-1271.
- ¹⁴⁹ ЦДІАК України. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 143. – Арк. 1004-1009зв.
- ¹⁵⁰ Одиниці виміру не зазначені, так само, як і в запису аналогічного змісту під 1592 р. (ЦДІАК України. – Ф. 26. – Оп. 1. – Спр. 34. – Арк. 1006).
- ¹⁵¹ Там само. – Ф. 2092. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 1-4.
- ¹⁵² Там само. – Спр. 5. – Арк. 3зв.
- ¹⁵³ Там само. – Спр. 8. – Арк. 3.
- ¹⁵⁴ Переговский В. Бывшие православные монастыри... – № 28-29. – С. 1270-1284.
- ¹⁵⁵ Про бажання Євфрузини Єловицької бути похованою в Дубенському Спасо-Преображенському монастирі згадує М. Довбищенко (називає її “Євросинія”), але подає заповіт

під 1635 р. (Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. – К., 2008. – С. 582).

¹⁵⁶ Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України (далі – ІР НБУВ). – Ф. 231. – № 38. – Арк. 163зв.

¹⁵⁷ Там само. – Арк. 58.

¹⁵⁸ Переговский В. Бывшие православные монастыри... – № 28-29. – С. 1270.

¹⁵⁹ ЦДІАЛ України. – Ф. 199. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 5 зв; Мицько І. Острозька слов'яно-греко-латинська Академія... – С. 93.

¹⁶⁰ ЦДІАЛ України. – Ф. 129. – Оп. 1. – Спр. 102. – С. 1; Мицько І. Острозька слов'яно-греко-латинська Академія... – С. 81; Переговский В. Бывшие православные монастыри... – № 28-29. – С. 1272.

¹⁶¹ ЦДІАЛ України. – Ф. 129. – Оп. 1. – Спр. 102. – С. 1; Мицько І. Острозька слов'яно-греко-латинська Академія... – С. 81 (на с. 139 наведена фотокопія листа цього ігумена).

¹⁶² АЮЗР. – Ч. 1. – Т. 6. – С. 94.

¹⁶³ ЦДІАК України. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 47. – Арк. 93; Спр. 168. – Арк. 618; Памятники полемической литературы. – СПб., 1903. – Т. 3. – Стб. 338.

¹⁶⁴ ЦДІАК України. – Ф. 2092. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 3зв; Спр. 168. – Арк. 618; Мицько І. Острозька слов'яно-греко-латинська Академія... – № 28-29. – С. 1280.

¹⁶⁵ Мицько І. Острозька слов'яно-греко-латинська Академія... – С. 45.

¹⁶⁶ Переговский В. Бывшие православные монастыри... – № 28-29. – С. 1281.

¹⁶⁷ Там само. – С. 1282.

¹⁶⁸ Там само. – С. 1283.

¹⁶⁹ Мицько І. Острозька слов'яно-греко-латинська Академія... – С. 85.

¹⁷⁰ ЦДІАК України. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 110. – Арк. 751.

¹⁷¹ Там само. – Спр. 212. – Арк. 52.

¹⁷² ЦДІАЛ України. – Ф. 199. – Оп. 1. – Спр. 1. – С. 26зв; Мицько І. Острозька слов'яно-греко-латинська Академія... – С. 107.

¹⁷³ ЦДІАЛ України. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 121. – Арк. 1205зв.

¹⁷⁴ Там само. – Ф. 26. – Оп. 1. – Спр. 28. – Арк. 956-956зв.

¹⁷⁵ Там само. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 133. – Арк. 589; Спр. 134. – Арк. 568; Спр. 140. – Арк. 112.

¹⁷⁶ Там само. – Спр. 149. – Арк. 868зв.

¹⁷⁷ Там само. – Ф. 21. – Оп. 1. – Спр. 72. – Арк. 34; Ф. 22. – Оп. 1. – Спр. 34. – Арк. 256.

¹⁷⁸ Переговский В. Бывшие православные монастыри... – № 31. – С. 1375.

¹⁷⁹ Голубев С. Материалы ... – С. 225-226.

¹⁸⁰ Ostatnie Ks. Stebelskiego prace / Wydał W. Seredyński. – Kraków, 1877. – S. XCVI.

¹⁸¹ Документ наводять: Малевич А. Древняя Жидичинская архимандрия на Воляни // ВЕВ, 1902. – № 27. – С. 769-771; Довбищенко М. Пам'ятки ... – С. 238-240.

¹⁸² ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 75. – Арк. 626зв.

¹⁸³ Там само. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 224. – Арк. 472зв.

¹⁸⁴ Переговский В. Бывшие православные монастыри... – № 31. – С. 1390; Теодорович Н. Историко-статистическое описание... – С. 868.

¹⁸⁵ Памятники. – Т. 3. – Отд. 3. – С. 317.

¹⁸⁶ Докладніше про цю дату див. “Дубенський монастир Воздвиження Чесного Хреста”, “Пожертви вірних”.

¹⁸⁷ Цит. за: Востоков А. Описание русских и словенских рукописей... – С. 190.

¹⁸⁸ Колосова В. Автограф Ивана Вишенського... – С. 126-133; Еремин И. Иван Вишенский... – С. 228.

¹⁸⁹ АЮЗР. – Ч. I. – Т. 6. – С. 361-367.

¹⁹⁰ ЦДІАК України. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 109. – Арк. 178зв.

¹⁹¹ Там само. – Спр. 110. – Арк. 751.

¹⁹² Переговский В. Бывшие православные монастыри... – № 31. – С. 1375.

¹⁹³ ЦДІАК України. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 151. – Арк. 137-137зв.

¹⁹⁴ Там само. – Спр. 142. – Арк. 618; Спр. 158. – Арк. 600зв.

¹⁹⁵ Петров Н. Очерк истории базилианского ордена ... – С. 389-391.

¹⁹⁶ АЮЗР. – Ч. I. – Т. 6. – С. 729.

Сергій Горін.

Дубенські Вознесенський, Спасо-Преображенський і Хрестовоздвиженський монастирі (до середини XVII ст.)

На підставі опублікованих і віднайдених Автором документальних свідчень досліджується історія трьох дубенських монастирів, які перебували під патронатом князів Острозьких. Розглянуті питання про час їхнього заснування та вірогідних фундаторів, обсяги землеволодіння. Зібрані свідчення щодо пожертв обителям від вірних і поховання в них дозволяють, принаймні, робити припущення про релігійний авторитет цих чернечих спільнот. Наведений матеріал допомагає краще зрозуміти деякі особливості функціонування тогочасних монастирів Волині.

Sergiy Horin.

The Monasteries of Dubno (till the Middle of the XVII th).

Drawing from the published and recovered documental evidences the author researches the history of three monasteries, whose owners were princes Ostrogski. The problems of the time of its foundations and probable founders, extent of land-ownership are analyzed. The collected evidence about donations from population and burials in monasteries allow to make suppositions with the religion prestige of these monastic communities. The research allows for better understanding of the some aspects of Volyn monasteries functioning in the period.